

BRANKO C. ŠUŠTAR, *SPODNJA ŠIŠKA - PUŠELJC LJUBLJANE: ARHIVSKI ZAPISKI S POTI VASI V PREDMESTJE, 1885-1914*. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 18, Ljubljana 1996, 376 str., ilustr.

Šiška je zakon! Na velikih, bolj ali manj primernih zidovih šišenskih stolpnic ali garažnih zidov so se naenkrat, nekaj let tega, pojavili napisi različnih barv in pisav. Nepoklicanemu, še bolj pa nepoučenemu starejšemu Šiškarju bi utegnili vzbujati strah in nelagodje, češ da prestopa prag, ki so si ga začrtale domače bande. Ampak ljubljanske občine so si bile enakovredne, in tako so se podobni grafiti pojavili tudi drugod: Moste so zakon! Bežigrad je zakon! In tako lepo naprej. Z dobršno mero humorja smo se vsi Ljubljančani lahko prištelili k svojim. 487

V tistem obdobju je imel avtor Branko Šuštar svojo razpravo o Šiški že skoraj končano. Na nekakšen simboličen način mu je potrjevala, da je Šiška res zakon, bila in bo. Kot rojen Šiškar, ki je dvajset prvih let tudi preživel med Šiškarji, je najbrž čutil dolžnost in obenem zadovoljstvo, slast zgodovinarja, da je pobrskal po preteklih letih. Za obravnavo si je izbral obdobje približno tridesetih let, 15 pred in 14 po letu 1900. V tem času naj bi se prej popolnoma kmečko naselje že približalo mestu in se takorekoč stopilo z Ljubljano.

S pomočjo arhivskih podatkov je poskušal najti poti, po katerih so se Šiškarji priključili mestu in nepreklicno postali meščani. Spodnja Šiška je bila nekdaj prva gorenjska vas in je v tistih zgodnjih časih morala pomeniti veliko več kot kasneje. V zgodovino je vstopila takorekoč po naključju, ko je bil v novembru 1370 v lopi cerkve sv. Jerneja podpisan "Šišenski mir", po katerem so se Habsburžani za plačilo 75. 000 zlatnikov odpovedali Trstu v korist Benetkam. Do dandanašnjih dni Šiška ni več doživela takšnega pomembnega dogodka na svojih tleh.

Vendar so bili Šiškarji vedno zelo ponosni na svojo vas, kar dokazujejo mnogi zapisniki in še drugačni dokumenti, ki so se našli pod zgodovinarjevim očesom. Med prebivalci je bila pravzaprav prisotna dvojnost, po eni strani so si želeli priključiti močnejšemu, mestu Ljubljani, postati meščani, po drugi strani pa so želeli ohraniti tudi poznani način vaškega življenja.

Avtorju je s podrobno analizo različnih segmentov življenja uspelo prikazati pot, ki je vodila Spodnjo Šiško v predmestno naselje, ki je začelo izgubljati svoje kmečke korenine že davno prej, preden so se zares priključili Ljubljani. To je bila pot, ki je bila usojena tako rekoč vsem primestnim naseljem, bilo je samo vprašanje časa, kdaj se bo to zgodilo. In kakšni naj bi bili tisti vzroki, ki bi to pospešili.

Pregled občinskega arhiva je moral biti naporen in obenem zabaven, kar raziskovalec prizna. Poleg suhoparnih števil se dostikrat utrnejo tudi podatki, ki privedejo raziskovalca še na kakšno drugačno sklepanje. Branko Šuštar je to dodobra izkoristil, bral je tako rekoč oboje, tudi med vrsticami. Mogoče si je kdaj pa kdaj zaželel, da bi se dokopal še do kakšnih drugačnih podatkov, ki bi osvetlili

npr. kakšno prav suhoparno dokazovanje, da bi si pomagal s podatki, ki bi jih izbrskal iz spomina tistih, ki jih več ni.

Ko je v preteklem letu, takoj po izidu, knjigo predstavljal po Šiški, se je nabralo poslušalstva toliko, da so ostala vrata vedno odprta. In ljudje so želeli tiste podatke, ki so jih poznali že od prej, ki so za njih slišali ali ki bi jih radi slišali. Lovili so se za ostanke hiš, za stara imena, za drobce spominov, ki sploh niso bili pravi, in na koncu se je izkazalo, da je od 1914 še vedno nekaj ostalo. Tam, kjer je raziskovalec Branko Šuštar nehal, bi zlahka nadaljevali bralci in poslušalci.

488 Podatki, ki jih je navedel avtor, pokažejo, kako so se prebivalci Spodnje Šiške poznali med seboj, kako so branili svojo identiteto, kako so bili priče času, ki je nezadržno tekel mimo njih, pa so ga kdaj pa kdaj skušali tudi ustaviti.

Razprava se ukvarja z razvojem naselja, kako se je kolonizacijska vas, o čemer priča razdelitev polj, iz treh središčnih vaških ulic, ki jih lahko sledimo še danes, to je Celovške, Jernejeve (sedaj Milana Majcna) in Vodnikove razširila in pozidala. V začetku 19. stoletja je bila še vas s 73 hišami in manj kot 500 prebivalci.

Vsi so se med seboj poznali. Od leta 1866 so na občini poznali občane in tujce. Od občanov so imeli domačini ali domovinci tudi domovinsko pravico, občani brez domovinske pravice pa so plačevali davke, v primeru obubožanja ali kakšnih drugačnih potreb pa jih občina ni bila dolžna podpirati. Spodnja Šiška je branila svoje meje in svoje pravice. Domovinska pravica je šla le premožnim prišlekom. Okrog leta 1881 je bilo treba plačati za domovinsko pravico najprej po 10, nato pa po 15 goldinarjev, a pametni so dali še več s posebnimi podporami za ubožne sklade, za gasilce, za šolo. Nikoli se ni vedelo, kdaj bi lahko spet rabili občinske može.

Število novih šišenskih prebivalcev se je zelo povečalo, ko so leta 1867 odpirali Koslerjevo pivovarno in ko se je leta 1871 vasi približala gradnja gorenjske železnice s kolodvorom vred. Pravi stari Šiškarji so na nek način z različnimi predpisi o gradnji, predvsem pa z omejevanjem novih koncesij za obrti skušali najbrž na nek način ohraniti vaški red in mir, obenem pa se je kapitalska miselnost že zasidrala v trgovce in obrtnike. Kdor si je našel svoj prostor pod šišenskim soncem, ga je skušal povečati, in trgovci so postajali veletrgovci in obrtniki so postajali tovarnarji. Šiška pa je rasla.

Ni bilo ne prvič ne zadnjič, da je neko staro strnjeno naselje doživelo v kratkem času večji priliv novih naseljencev. V številkah o prišlekih ne bomo našli, kako so jih domačini sprejemali. Avtor nam z izbranimi odlomki komaj čitljivih občinskih zapisnikov pove, da ni bilo vedno ne lepo ne prijetno. Tik pred letom 1900 se je priselil in si na današnji Gasilski ulici zgradil hišo vinski trgovec iz Idrije. Ob širitvi ulice se je seveda pritožil, a njegova pritožba je povzročila užaljen odgovor župana: "Vi pa kot nameravan novi prišlec, takoj ko se zahvaljujete skušate Vaši peti dobiti podlago in pravite da se Vam hoče kaj uzeti ko Vi jemlete..." Župan mu je poleg tega, da je prišlek, očital tudi njegovo

politično prepričanje, češ da je kot klerikalec vrinek v šišensko napredno socialdemokratsko srenjo.

Taki odlomki današnjemu bralcu povzroče prizanesljiv smehljaj, a v tistih časih jih je bilo jemati resno. Navsezadnje je Šiška tudi kot ljubljansko predmestje doživljala še kasneje obdobja bolj množičnih doseljevanj.

Ko so prišli novi naseljenci, ki jih na Šiško ni vezalo kmečko delo, tudi niso imeli več občutka za kmečko poštenje, so domačini nenadoma morali poskrbeti za obrambo. Tako je občina dobila poljskega čuvaja, ki je za redno plačilo iz občinske blagajne vsako leto po nekaj mesecev, vsaj do oktobra, varoval njive šišenskih kmetov.

Tako je torej do začetka prve vojne, ko so Spodnjo Šiško priključili mestu 489 Ljubljani, vas postajala mesto. Imela je svoje šole, svoje obrtnike, trgovce, predvsem pa politično življenje, ki se je odvijalo v okviru znanih političnih strank.

V Šiški se je z železnico pojavilo precejšnje število nemških naseljencev, celo več kot v ostalih delih mesta. Življenje je moralo nujno skozi vsa obdobja sožitja in trenja slovenske in nemške skupnosti, ki se je odražalo v glavnem na kulturnem področju. Društva so bila številna, prizadevanja za vsak nov šolski prostor zagrizena.

Najbrž imajo današnji Šiškarji kar dobro mnenje o svojem naselju. Po nekaj letih se počutijo domačine, četudi so se priselili od drugod. Takih s pedigrejem je najbrž še zelo malo. Branko Šuštar je vsaj malo odprl vrata tistim, ki jih to zanima, bolj ali manj plemenitim. Za njegov trud smo mu lahko hvaležni tudi zgodovinarji in etnologi.

Tanja Tomažič

NEVA HUSSU-MAGAGNATO in PAVEL VIDAU, *BENEČANOVE - BANE : RODBINA KREVATIN 1795-1997*, Mladika, Trst 1997.

Leta 1986 je ameriški zgodovinar James C. Davis v Pennsylvaniji, ZDA izdal knjigo o slovenski kraški družini, katere daljni potomec je bil. Še istega leta je bila knjiga prevedena v italijanščino in je izšla v Gorici, čez tri leta pa v Ljubljani, pod naslovom *Vzpon iz dna*. Ta knjiga je bila kot čudežna paličica, vzpodbudila je oba avtorja, da sta se skupno lotila zdaj objavljene raziskave.

Intenzivno delo je trajalo dalj časa in na koncu sta razpolagala z veliko količino nabranega materiala, s slikami in podatki. Vse to je bilo namenjeno razstavi v domači vasi, v Banih pri Trstu. Razstava je bila postavljena, pogledana in treba bi jo bilo podreti, gradivo pa razdeliti vsem tistim, ki so ga bili ljubeznivo posodili. Tako bi vsi podatki, ki so bili zbrani in pregledani, čez čas spet ušli iz